

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

М. Г. Щербаковський, Д. В. Пашнєв

**РОЗСЛІДУВАННЯ
КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Допущено Міністерством внутрішніх справ України

Харківський національний університет
внутрішніх справ
2010

УДК 343.98(477)
ББК 67.9(4Укр)623.19я73
Щ 61

Автори:

М. Г. Щербаковський – канд. юрид. наук, доц., зав. каф. криміналістики
навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ;
Д. В. Пашнев – канд. юрид. наук, доц. каф. криміналістики
Кримського юридичного інституту
Одеського державного університету внутрішніх справ

Рецензенти:

М. В. Салтєвський – д-р юрид. наук, проф., проф. каф. криміналістики
навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ;
М. А. Михайлов – канд. юрид. наук, доц. зав. каф. кримінального процесу
та криміналістики Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського;
О. О. Андрєєв – канд. юрид. наук, нач. відділу слідчого управління
ГУМВС України в Харківській області

*Допущено Міністерством внутрішніх справ України для використання
у навчальному процесі вищих навчальних закладів системи МВС
(лист № 20141/Вр від 16 жовтня 2009 р.)*

Щербаковський М. Г.

Щ 61 Розслідування комп'ютерних злочинів : навч. посіб. /
М. Г. Щербаковський, Д. В. Пашнев ; МВС України. – Х. :
Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 112 с.

ISBN 978-966-610-180-1

Навчальний посібник присвячено криміналістичній методиці розслідування злочинів, що пов'язані з комп'ютерними технологіями. Зміст включає основні елементи криміналістичної характеристики комп'ютерних злочинів, що мають значення для встановлення істини, систему криміналістичних засобів, прийомів та методів, що застосовуються в їх розслідуванні, та криміналістичних рекомендацій з найбільш ефективного їх використання.

Посібник призначено для співробітників правоохоронних органів, насамперед слідчих підрозділів Міністерства внутрішніх справ, прокуратури, Служби безпеки України, а також для підготовки до навчальних занять з криміналістики за відповідною темою.

УДК 343.98(477)
ББК 67.9(4Укр)623.19я73

ISBN 978-966-610-180-1

© Щербаковський М. Г., Пашнев Д. В., 2010
© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ	6
1.1. Поняття комп'ютерних злочинів та їх криміналістична класифікація	6
1.2. Основні поняття комп'ютерних технологій в аспекті комп'ютерної злочинності	8
1.3. Способи використання комп'ютерних технологій у злочинній діяльності	12
1.4. Поняття та криміналістична класифікація слідів комп'ютерних злочинів	25
1.5. Особистість комп'ютерного злочинця	30
<i>Контрольні питання та завдання</i>	33
РОЗДІЛ 2	
ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ	34
2.1. Структура та форми використання спеціальних знань при розслідуванні комп'ютерних злочинів	34
2.2. Вибір фахівця з комп'ютерних технологій	40
2.3. Комп'ютерні технології збирання і дослідження слідів комп'ютерних злочинів	42
<i>Контрольні питання та завдання</i>	47
РОЗДІЛ 3	
ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ	48
3.1. Порушення кримінальної справи	48
3.2. Слідчий огляд, обшук, виїмка	51
3.3. Допит	59
3.4. Відтворення обстановки та обставин події	65
3.5. Призначення судових експертиз	72
<i>Контрольні питання та завдання</i>	79
РОЗДІЛ 4	
МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ У БОРОТБІ З КОМП'ЮТЕРНИМИ ЗЛОЧИНАМИ	80
<i>Контрольні питання та завдання</i>	88
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	89
Основна використана література	89
Рекомендована література	92
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	109

ВСТУП

Результати науково-технічного прогресу не завжди використовуються на користь суспільству, а найчастіше навпаки – найновіші та найсучасніші технічні прилади, пристрої, устаткування тощо беруться на озброєння злочинним світом. Очевидно, що правоохоронні органи для ефективної боротьби з останнім завжди повинні мати відповідний рівень підготовки. Чи не найголовнішу роль у забезпеченні залучення новітніх технічних розробок у діяльність із розслідування та розкриття злочинів відіграє криміналістична наука.

Криміналістика як одна з профільюючих дисциплін у підготовці та майбутній професійній діяльності фахівця правоохоронних органів формує засади ефективної діяльності з попередження, виявлення та розслідування злочинів. Без використання криміналістичних знань та навичок іноді неможливо вчасно та повно виявити ознаки злочинної діяльності, зібрати, дослідити її сліди та використати їх як докази, а значить, неможливо запобігти вчиненню злочину, припинити злочин, що скоюється, організувати ефективний розшук злочинців, забезпечити подальше розслідування та розкриття злочину.

Широке впровадження в Україні сучасних систем управління економікою, культурою, освітою, наукою, медициною, рухом літаків у повітрі, поширення телекомунікаційної мережі, впровадження системи електронних платежів, використання комп'ютерів у діяльності правоохоронних органів та у військовій справі тощо породили таке негативне явище, як комп'ютерна злочинність різних видів, засобами вчинення яких є комп'ютерні технології. Крім цього, комп'ютерний носій потенційної криміналістично значущої інформації може бути виявлений і стати джерелом доказів не тільки під час розслідування комп'ютерних злочинів, а й практично під час розслідування будь-якого злочину. Таким носієм може бути звичайний мобільний телефон, електронний записник, персональний цифровий асистент, портативний комп'ютер, персональний комп'ютер і будь-який зовнішній носій інформації: флеш-пам'ять, зовнішній жорсткий диск, гнучкий магнітний диск і багато інших видів носіїв інформації, заснованих на комп'ютерних технологіях. Невиявлення і неврахування таких джерел може негативним чином позначитися на результатах розслідування кримінальної справи.

Проблема розслідування комп'ютерних злочинів обумовлена, в першу чергу, необхідністю використання спеціальних знань, засобів, методів збирання та дослідження слідів, що утворюються безпосередньо в електронних засобах ЕОМ та їх системах, на носіях інформації, у віртуальному середовищі.

З метою підвищення ефективності розкриття та розслідування злочинів, учинених із використанням комп'ютерних технологій, курсанти (слухачі) та працівники слідчих та оперативних підрозділів повинні чітко й на достатньому рівні знати криміналістичну характеристику комп'ютерних злочинів, точно визначати елементи, що підлягають доказуванню, володіти тактикою проведення окремих слідчих дій; розуміти особливості та можливості використання спеціальних знань у сфері комп'ютерних технологій під час розслідування злочинів з метою пошуку, виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів даної категорії злочинів відповідно до способів їх утворення у стадії порушення кримінальної справи, під час проведення слідчих дій; взагалі орієнтуватися у спеціальних методах, засобах збирання та дослідження комп'ютерних слідів.

Вказані обставини зумовили необхідність розробки даного навчально-практичного посібника, який слід використовувати курсантам (слухачам) при вивченні криміналістики з огляду на сучасний рівень інформатизації суспільства. Крім того, посібник буде корисним для працівників органів слідства та дізнання при вирішенні ними практичних завдань боротьби зі злочинністю.

Навчальне видання

Щербаковський Михайло Григорович
Пашнєв Дмитро Валентинович

РОЗСЛІДУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Редагування *О. О. Конобевської*
Комп'ютерне верстання *С. В. Гончарук*

Формат 60×84/16. Ум.-друк.арк. 6,53. Обл.-вид.арк. 6,00.
Тираж 200 пр. Зам. № 2010-2.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.